

ሰገላዊ አማራጭ

(አማርኛ)

ዲባቶ¹ መስፍን አረጋ²

መግቢያ

«መወደቅ የመነሳት ጅምር ነው»
"Failure is the beginning of success"

መስፍን አረጋ

"If you want to know your past, look into your present conditions. If you want to know our future, look into your present actions".

«ካችማህን³ ለማወቅ ያችማ ሁኔታህን፣ ዳችማህን ለማወቅ ደግሞ ያችማ ድርጊትህን ተመልከት።» ቡድሆች መክሚሳ⁴ (Buddhist proverb)

ጌታ ሆይ ስማኝ ስጣራ⁵
ታምራትህን በኔ ስራ
አንፃኝ - መንፈሴን አጥራ
ግለጥልኝ - ልቤን አብራ
አስተምረኝ - ሂወቴን ምራ
አበርታኝ - አርገኝ ጠንካራ።
መስፍን አረጋ

አማራጭን በባዕድ ቋንቋዎች - በተለይም ደግሞ በእንግሊዘኛና በመጠኑም ቢሆን ሐይማኖትን አስታኮ በዐረብኛ - ክፉኛ እየተጠቃ ይገኛል። ይህ ትናንት እዚህ ግባ ይባል ያልነበረ ቋንቋ - ለቋንቋው ባልተቤቶች ምስጋና ይግባቸውና - ዛሬ ከግሪክ፣ ከላቲን፣ ከህንድ ወዘተ. አግባብ በመለቃቀም ባከማቸው ሰራዊቱ ተጠናክሮ በመምጣት - አማራጭን ሊደመስሰው - ከምድረ ገፅ ሊያጠፋው - በገዛ ቤቱ ውስጥ ጓዳ ለጓዳ እያራወጠው - እያሳደደው - ይገኛል።

እጅግ የሚያሳዘነው ግን ባገራችን ላይ የዘመተው የእንግሊዘኛ ሰራዊት የጦር አበጋዞች - አማራጭን የሚያሳድደው የእንግሊዘኛ ጦር ሰራዊት መሪዎች - እንግሊዘኛ ሳይሆኑ የራሱ ያማራጭ ጉዶች - ምሁር ተብደውና ባለስልጣኖች - አባቱን አያወቅ አያቱን ናፈቅ ጥራዝ ነጠቆች - በሰው ወርቅ ልድመቅ ባዮች - መሆናቸው ነው። የወጊያ ስልታቸውም ያማራጭን ልጆች - ዘርቶንና ዘርማንዘሮቹን - በመጨረሻ ለእንግሊዘኛ ልጆች ቦታ ማስለቀቅ ነው። በእንግሊዘኛ ካልተናገሩ እንደሚያስንቅ፣ ካልተሰየሙ እንደሚያስጠላ፣ ካልተማሩ እንደማይሰለጠን፣ ካልጸለዩም እንደማይ/ሰማ ለማሳመን መጣር ነው። አማራጭን ጠልተው ማስጠላት፣ ንቀው ማስናቅ ነው። አማራጭ መወለድና መራባት የማይችል መካን - እጣውም እያረጀና እያፈጀ ሂደት መክሰም - መሞት - እንደሆነ በመስበክ ያማራጭን ተከላካይ ጦር በወሬ መፍታት - መበታተን - ነው።

ባለመታደል የአማራጭ ተከላካይ ጦር ታላላቅ የጦር መሪዎቹን - ጠቅሎቹን፣ ፊታውራሪዎቹን፣ ግራዝማቾቹንና ቀኛዝማቾቹን - እነ አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌን፣ አለቃ ደስታ ተክለወልድን፣ አለቃ ተሰማ ሀብተ ሚካኤልን፣ አለቃ ከበደ ሚካኤልን⁶ ወዘተ. - በሞት በመነጠቁና በነሱ እግር ተተኪ ባለማግኘቱ - ያላንዳች መፈናፈኛ ዙርያውን በጠላት በመከበቡ - ከበባውንም የሚከፍትለት - የሚበረግድለት - ረዳት ጦር - ደጅን -

እንዲላክለት ኡኡ ቢል ሰሚ በማጣቱ - ስነቁና ትጥቁም ወደማለቅ በመቃረቡ - እጅግ ተዳክሞ - ተስፋ ቆርጦ - እጅ ላለመስጠት ብቻ የሞት ሙቱን እየተንገታገተ ይገኛል።

ይህ በመሪ እጦት ቅጥ ያጣ - የተበታተነ - የማረኛ ጦር ባጭር ጊዜ ወስጥ ካልተሰባሰበና በስርዓት ካልተመራ - የመከላከያ ወረዳውን ካላጠናከረና ከስርገቦች ካላፀዳ - ወራሪን ደባቅ የሚመታበት ዘመናዊ መሳርያ ካልታጠቀ - የጠላትን አሰላለፍ የሚሰልል ቃኝ ጦር ካላደራጀ - ከወንድሞቹ ከኦሮምኛ፣ ከወላይትኛ፣ ከሲዳሞኛ ወዘተ. ጦሮች ጋር ህብረት ካልፈጠረ - ያባቱን የግእዝን ጦር የወጊያ ስልት ካልገበረተ (apply) - ሙሉ በሙሉ የሚሸነፍበት - ያለምንም ቅድመ ሁኔታ የሚማረክበት - እጅ ወደላይ ብሎ ነጭ ሰንደቅ እያወለበለበ ወደ ግዞት የሚላክበት - ጊዜ ሩቅ አይሆንም። አማረኛም ሲሸነፍ - አማረኛ አማረኛነቱን ሲያቆም - እንዳበጁት መበጀቱ የተነገረለት ቋንቋ ተበላሽቶ ሲቀር - የኛም ማንነት ካማረኛ ጋር አብሮ ያከትማል - ቋንቋ ማንነት ነው።

ይህን መጽሐፍ በማዘጋጀት ወቅት አቻ የሌለውን የግእዝን ቋንቋ እንደ ምንጭ በመጠቀም፣ የማረኛ ቃሎችን በማገጣጠም፣ ከሌሎቹም የጦቢያ ቋንቋዎች ቃሎችን በመዋሰን በቀላሉ ሊተረጎሙ የሚችሉ የእንግሊዘኛና ያረብኛ ቃሎች እንዳሉ ተወስደው ቋንቋችንን በክለውት - አቆሽሽውት - በተመለከተኩ ቁጥር ሆዴ እየቆሰለ - ልቤ በብስጭት እየደማ - ያለ እድሜያ ሳላረጅ - ሳልገረጅፍ - ከድሜያም ብዙ ሳልቀንስ - ሳልመትረው - አልቀረሁም። ሆኖም ግን ይህ ጥረቱ አማረኛን - የኔነቱን አብዩን መግለጫ የሆነውን ቋንቋየን - በእድገት ጎዳና ወደፊት አንድ ርምጃ ባያራምደውም እንኳን - ወደ ኋላ ከመገስገስ - ከመመረሽ - ከገታው - ባለበት ካቆመው - ግቡን እንደመታ - አላማየ እንደተሳካ እቆጥረዋለሁ።

ለአማረኛ ዝቅጠት አብዩ ተጠያቂ - ጥፋተኛው - ያገራችን ሳይሆን - «ያገራችን» ተብሎ የሚጠራው የትምህርት ስርዓት ነው። ለነጭ በነጭ የተረቀቀ የነጭ የትምህርት ስርዓት። ራሱን የሚንቅ፣ ነጭን የሚያደንቅ - ራሱን የሚያዋርድ፣ ነጭን የሚያመልክ - የራሱ እያረረበት የነጭን የሚያማስል - ትውልድ ለማፍራት የተቀመረ የትምህርት ስርዓት።

አማርኛ ቋንቋ ማናቸውንም ነገር በቀላሉ ለመግለፅ የሚያስችል እጅግ በጣም ቀና፣ ተጣጣፊና ውብ ቋንቋ ነው። ከሌሎቹ አበይት ያለም ቋንቋዎች ጋር አቻ ለመሆን - እንደውም ለመብለጥ - የሚያስፈልገው ቋንቋውን ስርዓት ማስያዝና ዘመናዊ ቃሎችን መፍጠር ብቻ ነው። ባለመታደል የኛ ምሁር ተብየዎች - የፈረንጅ ቅጥቅጦች - የራስ ናቂ የፈረንጅ አምላኪ ሁነው ነው እንጂ ተገቢውን ትኩረት ለቋንቋቸው ሰጥተውት ቢሆን ኖሮ ባሁኑ ጊዜ የሚታየው አሰቃቂና አፀያፊ ብክለትና ጉራማይሌ ባማረኛችን ላይ ባልተከሰተ ነበር። ሆኖም ግን ላለፈው ክረምት ቤት አይሰራምና ከዚች ደቂቃ ጀምረን የቆሸሸውን በማፅዳት፣ የተሳሳተውን በማረም፣ የተዘበራረቀውን በማደራጀትና የሌለውን በመፍጠር ቋንቋችንን ለማሳደግ በቁርጠኝነት በመነሳት ተጋግዘን - እንደ ድር አብረን - በየሙያ መስካችን በሙሉ ጉልበት መጣር አለብን። ታላቁ ቱልቸኛ⁷ ጎይሌ ገብረስላሴ እንዳለው ሁሉም ይቻላል። አወ ጎይለኛው ጎይሌ ወነቱን ነው - ተስፋ ሳይቆርጥ - በራሱ ተማምኖ ጠንክሮ ለሚሰራ - ኩሩና ታታሪ - ሕዝብ ከቶ የሚሳን ነገር የለም።

ታላቁ የጦቢያ ሊቅ - ምንም እንኳን - ልክ እንደሌሎቹ ታላላቅ ጦቢያውያን - በገዛ አገራቸው በጦቢያ - እነ አለቃ ከበደ ሚካኤልን ለመሳሰሉ ለራሷ ባለቅኔዎች ምንም መታሰቢያ ሳታቆም - ሩሲያዊውን ባለቅኔ እስክንድር ፑሽኪንን (Alexander Pushkin) እና ፈረሳዊውንን ባለቅኔ አርተር ሪምባውን (Arthur Rimbaud) ለመሳሰሉ ለቋንቋዎም ሆነ ለባሕሷ ቅንጣት አስተዋጽኦ ላላደረጉ ባዕዳን ሐውልቶችንና መታሰቢያዎችን እየሰራች - ሳታጥታ አጥታ - የነጭ መሳለቂያ ሁና ተበድራና ተለቅታ ያገኘችውን ጥቂት ሐብት በከንቱ በምታባክነው - አባቷን ሳታወቅ አያቷን በምትናፍቀው - ጦቢያ - ወስጥ ታላቅነታቸውን የሚያወቁ ሰዎች በጣት የሚቆጠሩ ቢሆንም - አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌ እንዳስገነዘቡት «ባለም ላይ ያሉ ቋንቋዎች ሁሉ በባልተቤቶቻቸው ሲጠሩ - አማርኛ ባማሮች፣ ትግረኛ በትግሮች፣ እንግሊዘኛ በእንግሊዞች ወዘተ. - ግእዝ ግን በማንም ነገድ ስም አልተጠራም፣ በራሱ በገንዘቡ እንጅ።»⁸ ግእዝ ማለት አንደኛ የመጀመርያ ማለት ነው - «ሀ ግእዝ» እንዲሉ «የመጀመርያው ሀ» ለማለት ሲፈልጉ። ይህም እውነታ ግእዝ ካለም ቋንቋዎች ሁሉ ቀደምት መሆኑን ይመሰክራል። ያገራችን የጦቢያ

የሰው ልጅ ምንጭነት በሰገል (science)⁹ መረጋገጡ ደግሞ ይህን ምስክርነት ያጠናክረዋል። የመዱስ¹⁰ መምሕራንም - ይልቁንም የመጀመርያውን የግእዝን መዝቃል (dictionary) የመዘቀለውን አግስቲን ዲልማንን (Augustin Dillman) ጨምሮ አያሌ የጀርመን ሊቃውንት - «ወኮነ ኩሉ ምድር አሐተ ከንፈረ ወአሐደ ነገረ»¹¹ ያለውን ይዘውና ተመርኩዘው «ግእዝ የአዳም ቋንቋ ነው» በማለት በሙሉ ድፍረት ይናገራሉ።

ስለዚህም አማረኛ - የድንቁ ጥንታዊ ቋንቋ - የሴማዊ ልሳኖች ሁሉ እናት - የግእዝ ልጅ የሆነው አማረኛ - በትናንት መጤውቹ እንግሊዘኛና ፈረንሳይኛ እንዳይበክል ከፍተኛ ጥንቃቄ ማደረግ ያስፈልጋል። በተለይም በየጊዜው የሚፈጠሩ አዳዲስ ፅንሰባዎች¹² መሰረታዊ - ባዕዳዊ ስሞቻቸው ቋንቋው ዉስጥ ገብተው ከመንሰራፋቸው በፊት - አቻ ያማረኛ ስም ሊሰጣቸውና እነዚህም ስሞች ህዝባችን በሚገባ እንዲያውቃቸውና እንዲጠቀሙባቸው ማበረታታት - አስፈላጊ ሲሆንም ማስገደድ - ይገባል።

ለምሳሌ ያህል ምርቶች ፋንታስቲክ ሳሙና፣ ሚኪ ሳሙና፣ ሃይላንድ ወሃ፣ ደሴ ስፕሪንግ፣ ሮዛ ቀለም፣ ሞናሊዛ ቅባት፣ ሴንሴሽን ኮንዶም፣ ሂፖፕ ኬክ ወዘተ. የንግድ ድርጅቶች ዋሽንግተን ካፌ፣ ፕሪማ ካፌ፣ ፍሎሪዳ ባር፣ ለንደን ባር፣ ኢምፔርያል ሆቴል፣ ሆሊዴይ ሆቴል፣ ፓሪስ ቡቲክ፣ ሮማ ቡቲክ፣ ጎልደን ሱፐርማርኬት፣ ትዊንስ ሱፐርማርኬት ወዘተ፣ ሕንጻዎች ደግሞ ፍሬንድሽፕ ሕንጻ፣ ኮሜት ሕንጻ፣ ሌክስ ፕላዛ፣ ጌቱ ፕላዛ፣ በሚባሉ ቀፋፊ - ሰቅጣጭ - ስሞች እንዳይሰየሙ በጽኑ መከልከል - ፈጽሞ ፈቃድ አለመስጠት - ይቻላል። በተለይም ደግሞ የድርጅቶቻቸውን ስሞች እንግሊዘኛውን ከላይ፣ አማረኛውን ከታች በሚያደርጉ፣ እንግሊዘኛውን አጉልተው - አማረኛውን በሚያሳንሱ፣ ወይም ደግሞ - ከነጭራሹ - ባማረኛ በማይጽፉ - ተሰድበው አሰዳቢ - ተዋርደው አዋራጅ - አንሰው አናሽ - ደንቆሮዎች ላይ ከባድ ቅጣል በመጣል - አይቀጡ በመቅጣት - ድንቁርናቸውን በገንዘብ - የሚገባቸው ቋንቋ እሱ ብቻ ነውና - እስኪገባቸው ድረስ - እየደጋገሙ ማስረዳት - ያስፈልጋል። ማንነቱንና ምንነቱን ጠንቅቆ ያወቀና በራሱ የሚኮራ ሰው ደግሞ - የመጣው ቢመጣ - የተቸገረውን ቢቸገር - በነዚህ አይነት የተልካሻዎች ምርቶችና ድርጅቶች ላይ - ሳይወል ሳያድር - ሙሉ ማዕቀብ ሊጥል - ርግፍ አድርጎ ሊተዋቸው - ባጠገባቸው ድርሽ ላይል - በዙርበት ላይዞር - ባልተቤቶቻቸውንም ባገኛቸው ቁጥር የሚነዳቸው መኪኖች - ቶቶታ፣ ሆንዳ፣ ሚትሱቢሽ፣ አይሱዙ፣ ኸንዳይ ወዘተ. - ተብለው ቋንቋቸውን በሚያከብሩ ሰዎች መሰየማቸው ተወዳጅነታቸውን ቅንጣት እንዳልቀነሰው - ላንድሮቨር፣ ፎርድ፣ ዶጅ፣ ጅፕ ከሚባሉት ግላንግሶችም እጅግ የላቁ እንደሆኑ - ሊያስገነዝባቸው ይገባል።

አሁንም እንደገና - በዚች በምትገርም አገራችን ላይ ምንም አይነት መታሰቢያ ያልቆመላቸው - አንዳችም ነገር ያልተሰየመላቸው - ታላቁ የጦቢያ መዝቃይ (lexicographer)፣ ታሪክሲነኛ (historian) እና ፈላስፋ አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌ እንዳስገነዘቡት «ቋንቋና ቋንቋ መወራረሳቸው ያለ ቢሆንም፣ የራስን እየገደሉ የባዕድን መወሰድ ግን ዝሙትነት ነው»¹³ - ልክ ሚስቱን አስቀምጦ ከሌላ ሴት ጋር የሚማግጥ ሰው ዘሚች እንደሚባል ሁሉ። እኒህ ታላቅ ሰው ከግማሽ ቶመን¹⁴ በፊት በቋንቋችን ላይ የደረሰውን ብክለት ለመግለፅ ዝሙት የሚለውን ቃል ከተጠቀሙ፣ ዛሬ በህይወት ቢኖሩ ኖሮ ምን ይሉ እንደነበር ግምቱን ላንባቢው ትቸዋለሁ - ዝሙተኛ - አመንዝራ - ከመባል የበለጠ አዋረጅ ነገር ሊመጣልኝ አልቻለምና። ሴሰኛና አጉራዘለል¹⁵ የሚሉትን ቃሎች አስቤያቸው ነበር - ነገር ግን እንደ ዝሙተኛ ጠንካራ - ከባድ - ሁነው አልታዩኝ አሉ።

እንግዲህ በዘጋቢ ፋንታ ሪፖርተር፣ በወደብ ፋንታ ፓርት፣ በርቱዕ ፈንታ ኦርቶዶክስ፣ በአሁን ፈንታ ጳጳስ፣ በሊቃቤን¹⁶ ፈንታ ፓትርያርክ፣ በመርጡል ፈንታ ካቴድራል፣ በጃንገቢያ¹⁷ ፈንታ መርካቶ፣ በሸንጎ ፋንታ ፓርላማ፣ በቀጠና ፋንታ ዞን፣ ባዛሽ ፋንታ ኮማንደር፣ ባምበል ፋንታ ካፒቱን ወዘተ. ስንጠቀም ሌላ ምንም ሳንሆን ዘሚቾች - አመንዝራዎች- ነን ማለት ነው። በጣም ዘሚቾች ከመሆናችን የተነሳ የገዛ አገራችንን ኢትዮጵያ ከማለት ይልቅ እንደ ፈረንጆች ኢትዮፒያ እስከማለት ደርሰናል - አህጉራችን አፍሪቃን አፍሪካ ማለታችን ይቅርና።

ሌላውን ሁሉ የቋንቋ ብክለት እንዳለ ብንተወው - ሳይቸግር ጤፍ ብድር እንደሚባለው - ከሻለቃ በላይ የሆኑት ዘመናዊ ወታደራዊ ማዕረጎቻችን - ኮማንደር፣ ኮሌጎች፣ ጀኔራል ወዘተ. እየተባሉ - የተሰየሙት በነጭ ቋንቋ ነው። ይህም ሁኔታ ዘመናዊ መሳርያ እስካኛንጫወ. ታጥቆ የመጣን የነጭ ሰራዊት - የረቀቀ ወታደራዊ ስልት በመጠቀም - በጦርና በጋሻ ብቻ - አርበኛነት - ደምስሳ - ነግቷን አስከብራ ለኖረች - እስከ ቅርብ ጊዜም ድረስ ለጥቁር ሕዝብ መኩርያና መመኪያ ለነበረች - አገር በጣም የሚያሳፍር ድርጊት ነው። አቶ ጸጋየ መብራቱ የሚባሉ ፀሐፊ «አኦኖ ያልቀሰምነው ትምህርት» በተሰኘው ድንቅ መጣጥፋቸው ላይ እንዳስገነዘቡት

«የጦቢያውያን የጦር ሊቅነት አራት ማዕዘናዊ የወጊያ ስልት ለመቀመጥ መቻላቸው ነው። ፊታወራሪው ጠላትን ግንባር ለግንባር - ፊት ለፊት - ገጥሞ እንደ ተርብ እየተወረወረ ሲነድፈው፣ ቀኛዝማቹና ግራዝማቹ ደግሞ በጎን - በቀኝና በግራና - እየተገተጉ በመክበብ መፈናፈኛ ያሳጡታል። የደጃዝማቹ ሚና ፊታወራሪውን ማገዝ ሲሆን፣ የደጀኑ ሚና ደግሞ ደጃዝማቹን፣ ቀኛዝማቹንና ግራዝማቹን ለመርዳት በተጠንቀቅ ተዘጋጅቶ መጠባበቅ ነው።»¹⁸

በዚህ ረገድ አወርጃውያን እኛን አፍሪቃውያንን በጦርነት ድል ሊመቱንና በህዝባችንና በምድራችን ላይ ያን ሁሉ የግፍ መግት - የሰቆቃ ወርጅብኝ - ሊያወርዱብን የቻሉት - የገዛ የራሳችንን «ምሁራኖች» ጨምሮ አያሌ ሰዎች ሊነግሩንና ሊያሳምኑን እንደሚሞክሩት - ጀግኖች ወይም አስደናቂ የጦርነት ስልቶችን ለማርቀቅ የቻሉ የጦርነት ሊቆች - የጦር ገበሬዎች - በመሆናቸው ሳይሆን በሰይጣናዊ መንፈስ ተነሳስተው በጊዜው ጃካ¹⁹ ደምሳሽ ጦሳር²⁰ (Weapon of Mass Destruction) ወይም ጃደጦ (WMD) የነበረውን - መትረየስን - ለመስራት በመቻላቸው ብቻና ብቻ ነበር። ለዚህም አብይ ምሳሌ የሚሆንን እንደኛ አቆጣጠር ነሐሴ 28፣ 1890 ዓ.ም. - ማለትም ከታላቁ የአድዋ ጦርነት ስድስት አመታት ቀደም ብሎ - የተካሄደው የአምዱርማን ጦርነት (Battle of Omdurman) ነው። በዚህ ጦርነት ላይ በጀኔራል ሆራቲዮ ኪችነር (Horatio Kitchener) የተመራው ቁጥሩ ወደ አስር ሺ የሚጠጋና ሃያ ሺ የሚደርሱ አረብ ነኝ ባይ - ያረብ ዲቃላ - የሱዳንና የግብጽ ቅጥረኛ ወታደሮች ይታገዝ የነበረ²¹ - የእንግሊዝ ጦር በዳርፉራዊው አብዱላ ኢብን-ሙሐመድ²² በተመሩ - ጦርና ጋሻ ብቻ ባነገቱ - ጥቁሮች ከመረታት - እጅ ወደላይ ከማንሳት - ወይም ደግሞ እግራ አወጭኝ - እናቱ ድረሽ - እያለ ሁሉን ጣጥሎ ከመሸሽ የዳነው በደቂቃ ስድስት መቶ ጥይት የሚተኩሰውን ማክሲም መትረየስ (Maxim machinegun) የሚባለውን የጊዜውን ጃካ ደምሳሽ ጦሳር በመጠቀሙ - ያለ ምንም ርህራሄ በማርከፍከፉ - ብቻ ነበር። ስለዚህም በታሪክ ውስጥ የመጀመርያዎቹ የ ጃደጦ (WMD) ስለባወች - ጃፓኖች ሳይሆኑ - አፍሪቃውያን ነበሩ፣ ጃደጦ ለመጠቀምም የመጀመርያዎቹ - አሜሪቃኖች ሳይሆኑ - እንግሊዞች ነበሩ፣ እነዚህ መሳርያዎች የሚያስከትሉትን አሰቃቂ ጭፍጨፋ በማድነቅ ለመዘገብ የመጀመርያው ቱመኛ²³ ደግሞ ዊንስተን ቸርችል - አወ በጎላ የእንግሊዝ ቀዳሚ ሎሌ²⁴ ለመሆን የበቃው አረመኔው ዊንስተን ስፔንሰር ቸርችል (Winston Spencer Churchill) - ነበር ማለት ነው። የዚህን ሰው አራዊትነት ለመረዳት ስለጦርነቱ የጻፈውን ሰቅጣጭ ዘገባ ቀንጭቦ ማንበብ የግድ ይላል።

«የሰገል ጦር በጎላቀር አረመኔዎች ላይ የመጀመርያውን ዠክሰደናቂ²⁵ ድል በመጎናጸፍ የአምዱርማን ጦርነት ተጠናቀቀ። ያወርጃን ጦር የገጠመው ህልቆ መሳፍርት ያልነበረው ያረመኔዎች ጦር - ባምስት ሰዓት ወጊያ ብቻ - ይህ ነው የሚባል ጉዳት ሳያስከትል በመትረየስ እየተቆላ በመረፍረፍ ሙሉ በሙሉ ተደምስሶ - እንደ ጉም በኖ - እንደ ጤዛ ተኖ - ድምጥማጡ ጠፋ።»²⁶

ከላይ በተጠቀሰው ጥቅስ ላይ ቸርችል ራሱን በራሱ በጉልህ እንደሚቃረን አስተውሏል። የጥቁሮችን በጃደጦ ባሰቃቂ - አረመኔያዊ - ሁኔታ መጨፍጨፍ በማድነቅ ጸፎ መልሶ ደግሞ የጭፍጨፋው ሰለባ የሆኑትን - አብሔር የሰጣቸውን ምድራቸውን

ከመከላከል ወጭ ሌላ ምንም ያላደረጉትን - ጥቁርችን አረመኔ ይላቸዋል። ይህን ለመሰለወ ጭራቃዊ አስተሳሰብ ለተጠናወተው ሰው ነው እንግዲህ - በምእራቡ አለም - የነገነትና የእኩልነት ተከላካይ - የቻራስፍና ድባብ (bulwark of democracy) - እየተባለ ነጋ ጠባ ቱልቱላ የሚነፋለት። ይህን ለመሰለወ ዘረኛ ሰይጣን ነው እንግዲህ በጥቁር ሕዝቦች መዲና - ባዲስ አበባ - የሚገኘው አብይ መንገድ - «ቸርችል ጎዳና» ተብሎ - የተሰየመለት። ዠደካማ (the weakest) የሆነ ሰው ዠመሰሪ (the shrewdest) እንደሆነ፣ ዠፈሪ (the most coward) የሆነ ሰው ዠጨካኝ (the most murderous) እንደሆነ፣ ባገኘው አጋጣሚ ሁሉ - እንዲህ ነኝ፣ እንዲያ ነኝ እያለ - አይምሯዊም ሆነ አካላዊ አቅሙን አለቅጥ የሚያጋንንና ባንጻድ ደግሞ - አረመኔ፣ ያልሰለጠነ፣ ደደብ ወዘተ. እያለ - አፋ ያመጣለትን ስድብ ሁሉ በማዥጎድጎድ - ሌላውን የሚያንኳስስና የሚያንቋሽሽ - ሰው ደግሞ ራሱን የሚጠራጠር - በራሱ የማይተማመን - ደንቆርና ልፍስፍስ - ሰው እንደሆነ - ዮዳሲናዊ ትንተና (psychological analysis) የማያሻው - ማንም ጤነኛ ሰው የሚያወቀው ግልጽ ነገር ነው። ለማንኛውም ወደ ርዕሴ ልመለስ።

እንግሊዘኝ እንዳሁኑ - ያለም ህዝብ በመተባበር ከተለያዩ ቋንቋዎች ቃሎችን እየቃረመ ባሳደገላቸው ቋንቋ በመመገድ - «እንግሊዘኛ የማይናገር ሰው ሳይሆን ታህትሰብ ነው»²⁷ እያሉ ከሚታዩበት ደረጃ ላይ ከመድረሳቸው በፊት ምሁሮቻቸው የራሳቸውን ቋንቋ ለጽፍኪን (literature) በጭራሽ ሊሆን የሚይችል - ሷላቀር - ቋንቋ ነው ብለው በመናቅ የሚጠቀሙት ፈረንሳይኛና ላቲንን ነበር። እንደ አብነት ለመወሰድ ታላቁ ጉሲነኛ (physicist) አለቃ ይሳቅ ኒውተን (Sir Isaac Newton) የሁለት ሕጎቹን (laws of motion) ያብራራበትን ዝነኛውን መጽሐፉን እንደኛ አቆጣጠር በ 1679 ዓ.ም - ማለትም ከ 328 ዓመታት በፊት ትናትና - ጽፎ በማሳተም ያወጣው "Philosophiae Naturalis Principa Mathematica" (የካቲዛ²⁸ ፍልስፍና ሒሳብሲናዊ መርሆች) በሚል ርእስ በላቲን ቋንቋ ነበር።

በተቃራኒው ግን «መጽሐፈ ሔኖክን» - በተለይም ከምዕራፍ 21 እስከ ምዕራፍ 25 ያለውን ክፍል - አንብቦ መረዳት እንደሚቻለው ጠቢያዊው ሔኖክ - የጠፈርሲን (astronomy) አባቶች ናቸው እየተባሉ በነጭ የቱልቀዳ (propaganda) መሳርያዎች ሁሉ ያለመታከት ቀን ከሌት ቱልቱላ የሚነፋላቸው ግሪኮች ዛሬ ግሪክ ከሚባለው አገር ላይ ከመስፈራቸው አስቀድሞ - እጅግ በጣም አስቀድሞ - ከብዙ ሺ አመታት በፊት የራማዊ አካላትን (heavenly bodies) - ማለትም የሰማይ አካላትን - ሁለት - ማለትም እንቅስቃሴ - በሚጥም - እንደ ማር በሚጣፍጥ - ቋንቋ በግእዝ ልሳን እንጥርጥሮ ጽፎት ነበር።

መጽሐፍ ሔኖክን ያነበበ ማናቸውም ሰው ይህ - እስከቅርብ ጊዜ ድረስ በግእዝ ቋንቋ ብቻ ተጽፎ ይገኝ የነበረ - መጽሐፍ ከሌሎቹ የመዱስ (bible) መጻሕፍት ጋር እንዳይደመር አወሮጃውያን ለምን በጽኑ እንደሚቃወሙና እንደሚታገሉ በቀላሉ ሊገነዘብ ይችላል - እነሱ ለመጀመርያ ጊዜ አገኘናቸው ወይም ገለጽናቸው የሚሏቸውን ጠፈርሲናዊ ክስተቶች (astronomical phenomena) ሁሉ አፍሪቃውያን - በ ሺ በሚቆጠሩ አመታት ከነሱ አስቀድመው - ጠንቅቀው ያወቁቸው እንደነበር ቁልጭ አድርጎ የሚያሳይ ቋሚ ምስክር ነውና። በተጨማሪም ይህ አንባቢ - ያፍሪቃን ወጣቶች በማከላሸት አፍሪቃን ለዳግም ቅኝ ግዛት ለማዘጋጀት ታቅደው - ተግባራቸው አንድ ቢሆንም - ፕሮቴስታንት፣ ሉተራን፣ ጴጥራጥ፣ ጴጥራጥ፣ መካነየሱስ፣ ሙሉውንኔል ወዘተ. - በመባል በተለያዩ ስሞች እየተጠሩ - በጠቢያና በሌሎቹም የጥቁር አፍሪቃ አገሮች ላይ እንደ ሰደድ እሳት በመስፋፋት ላይ ያሉት መጤ «የክርስትና» ሐይማኖቶች - «መጽሐፈ ሔኖክን» ለምን «የጣኦት መጽሐፍ» እያሉ እንደሚሳለቁበት በቀላሉ ሊረዳ ይችላል።

አፍሪቃውያን - በተለይም ክርስቲያኖች - ታላቁ አፍሪቃዊ ጀግና ጆሞ ኬንያታ (Jomo Kenyata) - «አወሮጃውያን መዱስ የሚሰጡን፣ ለመጸለይ ዓይኖችንን ስንጨፍን መራታችንን ለመወሰድ ነው»²⁹ - በማለት የሰጣቸውን ምክራዊ ማስጠንቀቂያ - ትንቢታዊ ቃል - መቸም ቢሆን መርሳት - መዘንጋት - የለባቸውም። ከጆሞ ኬንያታ ጋር እንደ መፎካከር ካልተቆጠረብኝ እኔም - መደዴው መስፍን አረጋ - ከሳቸው ዘላለማዊ - ጊዜ የማይሸረው - ምክር ላይ «ወሃቢወች ቁርዓን የሚሰጡን፣ ለመስገድ

ስንገረከክ፣ አንገት አንገታችንን መትረፊ አፍሪቃን የራሳቸው ለማድረግ ነው።³⁰ ብዬ በመጨመር አፍሪቃዊ ወንድሞቻን - በተለይም ሙሔፊናኞችን - ማለትም ባረበኛው አጠራር ሙስሊሞችን - ማሳሰብ እወዳለሁ።

ይህ የኔ ማሳሰቢያ የተጋነነ ወይም ከወገኑ የራቀ አይደለም። ዐረቦች - የቱታንካሃመን (Tutankhamen) እና የሌሎች ታላላቅ ጥቁር ፈርኦኖች አገር የነበረችውን ምስርን - ማለትም ግብጽን - እና የታላቁ የጦር አበጋዝ - የአልፕስ (Alps) ተራራን ጌታ - የሐኒባል (Hannibal) አገር የነበረችውን የዘመነቷን ቱኒዚያን ጨምሮ - መግራብ (Meghreb) በመባል የሚታወቁትን የሶሜን አፍሪቃን አገሮች ሁሉ የሚያጠቃልለውን ምድር በመወረስ የግላቸው ሊያደርጉት የበቁት - ሐይማኖትን መሰርያ አድርገው በመግባት - ነዋሪዎቹን ጥቁሮች - ሴት፣ ሕጻን፣ አረጋዊ ሳይሉ - ያለምንም ርሕራሄ በሰየፍ እየመተሩና በእሳት እያቃጠሉ - ሁሉንም ጨፍጭፈው ድምጥማጣቸውን በማጥፋት ነበር። አሁንም - ባሁኑ ሰዓት - በኛ ጊዜ - ይህን ጭፍጨፋቸውን - በማናሰብኝነት - በዳርፉራዊ ወንድሞቻችን ላይ በሰፊው እያካሄዱት ነው። ይህ አረመኔያዊ ድርጊታቸው ባጭሩ ካልተቀጨ ሱዳንም - ልክ እንደ መግራብ አገሮች - አፍሪቃዊ አሻራዎች ጠፍቶ - ሙሉ በሙሉ ያረብ ምድር የምትሆንበት ጊዜ ሩቅ አይሆንም። የሱዳንን ሲጨርሱ ደግሞ ፊታቸውን ወዴት እንደሚያዘሩ - በቀጥታ ወዴት እንደሚያመሩ - መናገር አያስፈልገውም - ለማንም ግልጽ ነው።

ይቅርታ - በስሜት ተገፋፍቶ - ከተነሳሁበት ርዕስ በጣም የወጣሁ - ያፈነገጥኩ - መሰለኝ። ባጭሩ ለማለት የፈለኩት ወሃቢወችን (Wuhabists) - ባጠቃላይም የአረብ ብሔርፈናኞችን (Arab nationalists) - ከሁሉም በላይ የሚያሳስባቸው ጉዳይ - ሙሔፍና ማለትም ባረበኛው አጠራር እስልምና ሳይሆን - የጅጋሽከታዊ ጥቅማቸው (geopolitical interest) መጠበቅ - የቋንቋቸው መስፋፋት፣ የባሕላቸው መንሰራፋት፣ የመሰፈርያ ለም ምድር ማግኘት - ብቻ ነው። ሙሔፍና ለነሱ ሌላ ምንም ሳይሆን የጥቅማቸው ማስከበሪያ መሰርያ ብቻ ነው። ለነሱ የቅዱስ ጦርነት - የጅሐድ (Jihad) - ትክክለኛው አላማ - መቶ በመቶ ሙሔፊናኝ የሆኑት ዳርፉራውያን ጥቁሮች - መታለላቸው እንደ እግር እሳት እያንገበገባቸው - በቅርቡ እንደተገነዘቡት - ሙሔፍናን በሐይማኖትነቱ እንደ ሐይማኖት ለመከላከል የሚደረግ ጦርነት ሳይሆን - ያፍሪቃን ጥቁሮች ጨፍጭፈው ድምጥማጣቸውን በማጥፋት መሬታቸውን መሉ በሙሉ ተቆጣጥረው ያረብ መሬት - ያረብ ርስትና ጉልት - ማድረግ ነው።

እርግጥ ነው ይህ አመለካከት የማይጥማቸው የገዛ አገራ - የጦቢያ - የዋህ ጥቁር ሙሔፊናኞች - በአረብ ባሕልና በሙሔፍና መካከል ያሉትን ሰፊ ልዩነቶች ጠንቅቀው የማያወቁ ጥቁር ሙሔፊናኞች፣ የራሳቸውን ጥበብና ሽማ ጥለው ያረብን ዝተት የሚሰብሱና የሚከናወኑ ጥቁር ሙሔፊናኞች፣ ከራሳቸው ቋንቋ ይልቅ አረበኛን የሚመርጡ - ልጆቻቸውን ሁሉ - በራሳቸው ቋንቋ ሳይሆን - ሙሐመድ፣ ክድር፣ አቦከር ወዘተ. እያሉ - ባረበኛ የሚሰይሙ ጥቁር ሙሔፊናኞች፣ አረቦች - ለጥቅማቸው ማስከበሪያ ከመጠቀም በቀር - ለሙሔፍና ዴንታ እንደሌላቸው ግልፅ የሆነው ሐቅ የማይታያቸው ጥቁር ሙሔፊናኞች፣ ስማቸውን መጥቀስ የማያስፈልግ የለላቸው ያረብ ዋቅቢሶች (atheists)³¹ - የሌላውን ዓለም ሙሔፊናኞች ድጋፍ በማግኘት ብሔርፈናኝ ፋርራቸውን (nationalist agenda) ለመገብረት (apply) ሲሉ ብቻ - ቁርዓንን ሲጠቅሱ ዓይናቸውን የማይከፍቱ - እንዴት ወይም ለምን ብለው የማይጠይቁ - ጥቁር ሙሔፊናኞች፣ ከራሳቸው አገር ይልቅ - አብዛኞቹ ባይሆኑም ጥቁቶቹ - ላረብ አገሮች ለመሞት ዝግጁ የሆኑ - ታጥቀው የተነሱ - ጥቁር ሙሔፊናኞች፣ ባረቦች ለሚጨፈጨፉት ለወንድሞቻቸው ለጥቁር ዳርፉራውያን ከማዘንና ከመቆጨት ይልቅ - ለፓልስቲኖችና ለኢራቆች ዘወትር የሚያለቅሱ - የሚያላዘኑ - ከራሳቸው ከፓልስቲኖችና ከኢራቆች ይልቅ ለነሱ የበለጠ የሚጨነቁ - እንቅልፍ የሚያጡ - ጥቁር ሙሔፊናኞች - እንዳሉ ጥርጥር የለኝም።

ይሁንና - በዚህ እምነት - በዚህ አመለካከት - ሳቢያ - ያገራ - ባጠቃላይም ጥቁር - ሙሔፊናኞች እኔን የተዋህዶ ሐይማኖት አፍቃሪ የሙሔፍና ጠላት አድርገው እንደሚያዩኝ ተስፋ አደርጋለሁ። ሐይማኖት ጦቢያና (Ethiopianism) እንጅ ተዋሕዶም

ሙሔፍናም አይደለም። በየትኛውም መንገድ - በምንም ዓይነት መነጻጸር - ቢመለከቱኝ እኔ ፀረሙሔፍና ልሆን አልችልም፤ ትውልዴ - ሕዝቦች በሐይማኖትና በዘር ሳይለያዩ በመፋቀር ከሚኖሩበት - ተስማምቶና ተከባብሮ በሰላም መኖርን በተግባር በማሳየት ለመላው ለዓለም ምሳሌ ከሆነው - ወ.በቱ ከሚያማልለው - ከደጋጎቹና ከቆንጆዎቹ አገር - ወሎ ወ.ስጥ ነውና። እኔ ሙሔፍናን - ከማክበር በስተቀር - በሌላ በምንም ዓይነት አልመለከተውም። ነገር ግን - አረቦችን ለማወቅ እንዲረዳኝ ከመጠቀም በስተቀር - ላረቦች ቋንቋና ባሕል ዴንታ የማይሰጠኝ - በራሴ ቋንቋና ባሕል የምኮራ ጥቁር አፍሪቃዊ ነኝ። የኔ ሙከራ - ሙሔፍናን ወይም ሙሔፈናኞችን ለመተቸት ወይም ለማንቋሽሽ ሳይሆን - የዋሆቹ ያገራ ሙሔፈናኞች ያረብ ብሔርፈናኞችን (Arab nationalists) ድብቅ ፋርራ (agenda) - ሙሔፍናን በመጠቀም ጅጋሽከታዊ ጥቅማቸውን ለማስከበር ያላቸውን መሰሪ አላማ - ዓይናቸው ከፍተው እንዲመለከቱ - /ሳይበሉ/ በፊት እንዲነቁበት - «እኛም አወቀናል ጉደንድ ምሰናል» እንዲሉ - ለማድረግ ብቻ ነው። ለማንኛውም ወደተነሳሁበት የቋንቋ ጉዳይ ልመለስ።

እንግሊዘኛ ቋንቋቸውን ራሳቸው ካልናቁት በስተቀር ማናቸውምን ነገር ለመግለጽ በቂ እንደሆነ በተግባር ያሳያቸው ባስራ አራተኛው ቶመን (century) መጨረሻ አካባቢ «የካንተርበሪ ወጎች» (The Canterbury Tales) የሚለውን ድንቅ የግጥም መጽሐፍ በእንግሊዘኛ በመጻፍ ጀፍሪ ቻውስር (Geoffery Chaucer) የሚባለው ባለቅኔ ነበር። እነ ኤድመንድ ስፔንሰር (Edmund spenser)፣ አለቃ ፊሊጶስ ሲድኒ (Sir Philip Sidney)፣ ዘክሮስ ማርሎው (Chirstopher Marlowe) እና ዊሊያም ሽክስፒርን (William Shakespear) የመሳሰሉ የእንግሊዘኛ ጽሑፍኪን (literature) ግዙፎች የተነሱትም ጀፍሪ ቻውስር ፈሩን ከቀደደላቸው በኋላ ነበር። ይህም የኔ መጽሐፍ የጀፍሪ ቻውስር «የካንተርበሪ ወጎች» ለእንግሊዘኛ ጽሑፍኪን የተጫወተውን ሚና ለሰገላዊ አማረኛ (scientific amharic) ይጫወታል የሚል የጸና እምነት አለኝ - መጽሐፉን ለመጻፍ ያነሳሳኝ አብይ አላማም ይኸው ነው - ለመጭወቹ ታላላቅ የማረኛ የሰገል ጸሐፊዎች ፈር ለመቅደድ።

ይህ መጽሐፍ ለማሳየት እንደሚሞከረው አማረኛን ከግእዝ ጋር ሰልቆና አቡክቶ እንጀራ በመጋርና በኦሮምኛ፣ ወላይትኛ፣ ሲዳምኛ ወዘተ. ቅመሞች ያበደ ወጥ በመስራት ወደር የማይገኝለት - ቢበሉት የማይጠገብ - በቀላሉ የሚላመጥና በጨንጎ የሚፈጭ - እጅ የሚያስቆረጥም - ሰገላዊ ምግብ በቀላሉ ማዘጋጀት ይቻላል።

በዚህ መጽሐፍ ላይ የተመለከተውን ዘዴ በመጠቀም አማርኛችንን ከንግሊዘኛ የበለጠ ለሰገል የሚያመች ቋንቋ ማድርግ እንችላለን። ሁሉ በቻችን በደጃችን ነው። ከሰባ ስምነት በላይ ቋንቋዎች - ተቀድተው የማያልቁ የቃላት ምንጮች - አሉን። በዚህ ላይ አማርኛ ለመተጣጠፍ ያለውን ወደር የለሽ ችሎታ - እንዳበጁት መበጀቱን - ስንጨምርበት ወሰናችን ሰማይ ብቻ ይሆናል።

እንዲሁም አማረኛችንን ከማይዛመዱት የፈረንጅ ቋንቋዎች ቃሎችን እየሰነቀርን ስርዓት ከማሳጣትና ከመበከል ይልቅ ከወንድሞቹ የጦቢያ ቋንቋዎች - ኦሮምኛ፣ ወላይትኛ፣ ሲዳምኛ ጉራጌኛ ወዘተ. - ብናወራርሰው ህዝባችንን የበለጠ ለማፋቀርና ለማስተሳሰር አብይ አስተዋጽኦ ያደርጋል - ቋንቋው የሁሉም ጦቢያውያን ገንዘብ ይሆናል።

እንዲህ ያለውን ከወንድሞቹ ከኦሮምኛ፣ ከወላይትኛና ከሲዳምኛ ወዘተ. ጋር አለመጥን የተወራረሰ - የተጋባና የተዋለደ - የአማረኛ ቋንቋ አማረኛ ማለት ትተን ኩሽኛ ብንለው ደስታየ ወሰን አይኖረውም። ወይም ደግሞ - ወደፊት በዚህ መጽሐፍ ላይ እንደምንመለከተው - ያለ ኦሮምኛ ቋንቋ እገዛ ይህን መጽሐፍ መጻፍ በጭራሽ አልችልም ነበር። ስለዚህም የዚህን መጽሐፍ ቋንቋ «ሰገላዊ አማረኛ» ማለት ትተን - አማረኛንና ኦሮምኛን በማጣመር - አማርኛም ወይም አማርኛ ስንለውም በጣም ደስ ይለኛል።

ይህን መጽሐፍ ማንበብ ልብወለድ መጽሐፍን እንደማንበብ ቀላል ሳይሆን ይችላል - ጥረትን ይጠይቃልና። ነገር ግን የሰገል መንገድ ቀና - ምቹ - መንገድ ሳይሆን ወጣገባነት ያለው - መውጣትና መውረድን የሚጠይቅ - ጠመዝማዛነት ያለው - ወደፊትና ወደኋላ መመላለስን የሚጠይቅ፣ ጨለማነት ያለው - አንዳንድ ጊዜ በእድል

ያወጣሽ ያለ መሪ - በእውር ድንበር - መንዘን የሚጠይቅ፣ ወስብስብነት ያለው - መውጫ መግቢያውን ለማወቅ ከፍተኛ ትግስትን የሚጠይቅ - እልክ አስጨራሽ - መንገድ መሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል። ይህን ሁሉ ፈተና ተወጥተው ካሰቡበት ሲደርሱ ግን እጅግ በጣም ያረካል - ያስደስታል። ፈረንጆች እንደሚሉት ሳይለፉ አያተርፉ (no pain, no gain) ነው ነገሩ።

የግሪኩ «ፈላስፋ» ሶቅራጥስ አለ እንደሚባለው «ያልተፈተነ ሂወት ሂወት አይባልም»³²። አብናቶቻችን ደግሞ - ወርቅ በሳት ይፈተናል ብለው ጨርሰውታል። እድል ብለን የምንጠራው ነገር ደግሞ ጠንክሮ ከሚሰራ - ያለመታከት ከሚጣጣር - ደጋግሞ ከሚሞክር - ታታሪ ሰው ጋር መሆኑን አትርሳ።

በራስህ ተማመን - ራስህን አክብር - ቋንቋህንና ባህልህን ወደድ - ጠንክረህ ስራ - አብሔር ካንተ ጋር ይሆናል፣ አገርህም ተመልሳ ገናና ትሆናለች - የተነጠቀችውን የክብር ዙፋን ታስመልሳለች - የማንም ዘመነኛ - የትናንት አመጣሽ - መሣቂያና መሣለቂያ መሆኗም ያከትማል።

ድል ስታደርግ - በማናቸውም መስክ - ትደነቃለህ፣ አብሔር (God) ከሱ ጋር ነው - ባርኮታል - ትባላለህ። ያንተ የሆነ ነገር ሁሉ - ቋንቋ፣ ባህል፣ ምግብ ወዘተ. - ይወደዳል ጣፋጭ ነውም ይባላል - ምንም ያህል መራራ ቢሆንም። ሌላውም አንተን መሆን፣ አንተን መምሰል፣ ያንተን ማድረግ ይሞክራል - የሱ የራሱ ካንተ እጅግ የበለጠ ቢሆንም። ቆንጆ - ወብ - ነው ተብለህ - የወበት ተምሳሌት ተደርገህ - ስዕልህ በየቤቱ ግድግዳ ይገጠጣል - ምንም ያህል አስቀያሚ - ከንፈርህ ቆዳ ብቻ - አንጅ - ፣ አፍንጫህ እንደ ጋራጣ የገጠጠ፣ ፊትህ እንደ ሶለግ የሾጠጠ፣ ቆዳህ እንደ ሊጥ የለጠለጠ፣ የነጩብክ - የነጫጨብክ - ብትሆንም። አብሔር (God) እና ወልደሔር (Christ) ያንተን መልክ ይዘው - ባንተ አምሳል ተስለው - ቤተሔሩን (Church) - ደጅ ሰላሙን - ሁሉ ያጨናንቁታል - ምንም ያህል ድርጊትህ ሰይጣናዊ - ሕዝብን ለለቆቃ - ካቲዛን (nature) ለውድመት - የዳረክ ዲያቢሎስ - የሰይጣን ቁራጭ - ብትሆንም።

ድል /ስትመታ/ - በሰው እጅ ስትወድቅ - ደግሞ ያንተ የሆነ ነገር ሁሉ ካፀደፈ - ከመራራ - ይመደባል - ምንም ያህል ጣፋጭ ቢሆንም። የወደክ ግንደ ነህና ምሳር ይበዛብሃል - ሁሉም ባንተ ላይ ይረባረባል። መጥፎ ነገር ሁሉ ባንተ ይላካል - ይሳበባል። የክፋት ሁሉ ምንጭ - መንስዔ - ትደረጋለህ። ማስጠሌ፣ ፉንጋ ትባላለህ - ሰይጣኑና ጭራቁም ባንተ ይመሰላል - ምንም ያህል ስራህ ቅዱስ - ለሰው ልጅ ሰላምና ፍቅር፣ ለካቲዛም (nature) እንክብካቤ የቆምክ - ሽንጥህን ገተረህ የምትከራከር - ብትሆንም።

በድል አድራጊና በተደራጊ መካከል ያለው ልዩነት ደግሞ በመንፈስ ቆራጥነት - አድርገዋለሁ፣ እፈፅመዋለሁ፣ የሚያቅተኝ ነገር የለም፣ የኔ ካሌላው ቢበልጥ እንጅ አያንስም - ብሎ በራስ በማመን - በመተማመን - ላይ ብቻ ነው። ታላቁ ናፖሊዮን እንዳለው «ባለም ላይ ሁለት ጎይሎች ብቻ አሉ - ሰይፍና መንፈስ - የመጨረሻውም ድል ሁልጊዜ የመንፈስ ነው»³³።

በራሱ የሚተማመን ህዝብ የቱንም ያህል የጠለቀ ጉድጓድ ወስጥ ቢገባ - የቱንም ያህል ማጥ ወስጥ ቢዘፈቅ - ጊዜው ይርዘም እንጅ ራሱን መንጥቆ ማወጣቱ - ከፍ ከፍ ማለቱ - በክብር ዙፋን ላይ መቀመጡ - አይቀሬ ነው። አወ - ሁልጊዜም መሰናክል - ወድቀት - ባጋጠመኝ ቁጥር ለራሴ እንደምለው «መወደቅ የመነሳት ጅምሬ» ነው። መወደቅ ነውር የለበትም - የሂወት አንዱ ገጽታ ነው። ነውሩ ከወደቁበት ለመነሳት - ለማንሰራራት - አለመሞከር ነው - በወደቀበት የሚቀር ሙት - ሬሳ - ብቻ ነው።

¹ ዲባቶ (doctor) ማለት ደክተር ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ዲቦ (በላይ) የሚለውን የግእዝ ቃል አቶ

ከሚለው ቃል ጋር በማጣመር ነው። በተመሳሳይ ሁኔታ ሊቀ እና አቶ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ሊቃቶ (master) እንዲሁም ምስማክ (መሰረት) የሚለውን የግእዝ ቃልና አቶ የሚለውን ቃል በማጣመር ሲማክቶ (bachelor) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ስለነዚህና ሌሎች ቃሎች አመሰራረት ለመረዳት «ሰገላዊ አማራጭ» (አማርኛ) በሚል ርዕስ በቅርቡ ያሳተምኩትን መጽሐፍ ሊመለከቱ ይችላሉ። ሰገል ማለት በግእዝ ጥበብ ማለት ነው «ሰብአ ሰገል» እንዲሉ «የጥበብ ሰወች» ለማለት ሲፈልጉ። ይህም ቃል ሳይንስ የሚለውን የባእድ ቃል ይተካልናል፤ ጥበብ የሚለውን ቃል wisdom ለሚለው በመተው። ከዚህም ሰገልኛ (scientist)፣ ሰገላዊ (scientific) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ስለዚህም «ሰገላዊ አማራጭ» ማለት «ሳይንሳዊ አማራጭ» (Scientific Amharic) ማለት ይሆናል። «አማርኛ» ማለት ደግሞ አማራጭንና አሮምኛን በማጣመር የፈጠርኩት ቃል ነው - ሰገላዊ አማራጭን በመጻፍ ቋንቋችንን ሰገላዊ ለማድረግ የአሮምኛን ቋንቋ በሰፊው ተጠቅሜበታለሁና። የዚህም መጽሐፍ ሁለተኛ ስርሰም (second edition) በቅርቡ ታትሞ ይወጣል - ይህም መግቢያ የተጻፈው «ለሰገላዊ አማራጭ» ሁለተኛ ስርሰም ነው። ስርሰም (edition) ማለት - ከዚህ ቀደም ለማርባት በማያመችና አሻሚ በሆነ ሁኔታ - «እትም» እንለው የነበረው ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ሲፊሉ (አርማት) ከሚለው የአሮምኛ ቃል ነው። ግሱም ሲረባ ሲረሰመ (edit)፣ ስርስም (edited)፣ ሰርሳሚ (editor)፣ ስርሰማ (editing) እያለ ይሄዳል። ስለዚህም «ሁለተኛ ስርሰም» (second edition) ማለት ከዚህ በፊት «ሁለተኛ እትም» እንለው የነበረው ነው ማለት ነው።

² ይህን ጸሐፊ በጻዳቤ (email): mesfin.arega@gmail.com ማግኘት ይቻላል። ጻዳቤ (email) ማለት አሜይል ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ጸጋስ (electric) እና ደብዳቤ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ግሱም ሲረባ ጸደብ (to email)፣ ጽድብ (emailed)፣ ጻዳቤ፣ ጽደባ (emailing) እያለ ይሄዳል። ጸጋስ (electric) የሚለው ቃል የተገኘው ደግሞ ጦምፒስ (መብራት) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ነው።

³ ዳችማ (future) ማለት «የወደፊት ጊዜ» ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ዳህራይ (የጎሳ) ከሚለው የግእዝ ቃል ነው። ከዚህም ዳችምሳ (futurity)፣ ዳችማዊ (futuristic)፣ ዳችማሲን (futurology)፣ ዳችማሲኒኛ (futurologist)፣ ዳችማሲናዊ (futurologic)፣ ዳችማፍና (futurism)፣ ዳችማፈናኝ፣ ዳችመኛ (futurist) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። በተመሳሳይ ሁኔታ ካች ወይም ሃች (ያለፈው፣ የወዲያኛው) ከሚለው ቃል በመነሳት ካችማ (past) የሚለውን ቃል እናገኛለን። እንዲሁም አሁን ከሚለው ቃል አችማ (present) የሚለውን ቃል እናገኛለን። ካችማ ማለት ያለፈው ጊዜ እንደማለት ሲሆን፣ አችማ ማለት ደግሞ ያሁኑ ጊዜ እንደማለት ነው።

⁴ መክሚሳ (proverb) ማለት «ምሳሌያዊ አነጋገር» ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም መክማክሳ (ምሳሌ) ከሚለው የአሮምኛ ቃል ነው። ከዚህም መክሚሳዊ (proverbial) የሚለውን ቃል እናገኛለን።

⁵ ይህ ግጥም «በባርያህ ላይ ፊትህን አብራ፣ ሥርዓትህንም አስተምረኝ» በሚለው መዝሙረ ዳዊት (119:135) ላይ የተመሰረተ ነው።

⁶ ታላቁን ባለቅኔ ከበደ ሚካኤልን በፈረንጅ ስያሜ ይክተር ብሎ መጥራት መሳደብ - ከኔ ቢጤ መደዴ ጋር መደመር - ስለሆነብኝ አለቃ ብያቸዋለሁ - የሳቸው ተራ ከታላላቆቹ ያገራችን ሊቃውንት ከነ አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌና አለቃ ደስታ ተክለወልድ ጋር ነውና።

⁷ ቱልቻ (athletics) ማለት አትሌቲክስ ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ኡታልቻ (መዝለል) ከሚለው የአሮምኛ ቃል ነው። ከዚህም ቱልቻኛ (athlete)፣ ቱልቻዊ (athletic)፣ ቱልቻኛ እክክ (athlete's foot) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን።

⁸ አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌ: «መጽሐፈ ሰዋሰዉ ወግስ ወመዝገብ ቃላት ሐዲስ» ገፅ 10።

⁹ የዚህና የሌሎች ቃሎች አገኛኝት - እዚህ መግቢያ ላይ እስካልተጠቀሱ ድረስ - ወደፊት በሚገኙ ምዕራፍች ላይ ይገኛሉ ማለት ነው።

¹⁰ መዱስ (bible) የሚለው ቃል - ለማርባት ይመች ዘንድ - «መጽሐፍ ቅዱስ» የሚለውን ስም በማሳጠር የተገኘ ነው። ከዚህም መዱሳዊ (biblical) የሚለውን ቃል እናገኛለን።

¹¹ «ምድር ሁሉ ባንድ ቋንቋና ባንድ ንግግር ነበረች»፣ አራት ዘፍጥረት፣ ምዕራፍ 11 ቁጥር 1።

¹² ፅንሳብ (concept) የሚለው ቃል - ለማርባት ይመች ዘንድ - «ፅንሰ ሐሳብ» የሚለውን ሐረግ በማሳጠር የተገኘ ነው። ግሱም ሲረባ ፀነሰበ (conceptualize)፣ ፅንሰብ፣ ፀንሳቢ፣ ፅንሰባ እያለ ይሄዳል።

¹³ አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌ «መጽሐፈ ሰዋሰዉ ወግስ ወመዝገብ ቃላት ሐዲስ» ገጽ 52

¹⁴ ቶመን (century) ማለት መቶ አመት ማለት ሲሆን ቀሉ የተገኘውም - በዚህ መጽሐፍ ምዕራፍ 7 ላይ እንደተመለከተው - ቶጃ (hecto) እና ዘመን የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ቶጃ የሚለው ቃል የተገኘው መቶ ከሚለው ቃል ነው።

¹⁵ አጉራ ዘለል = ከባላ ቤት ጠፍታ ኮብልላ የሄደች ሴት። አጉራ ማለት መዝጊያ ማለት ነው። «ባንድ አጉራ ሁለት አወራ» እንዲሉ።

¹⁶ ሊቃቡን (patriarch) ማለት ፓትርያርክ ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ሊቅ እና አቡን የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ከዚህም ሊቃቡናዊ (patriarchal) እና ሊቃቡንጌ (patriarchate) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ሊቃቡንጌ ማለት በሊቃቡን የሚተዳደር ግዛት ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ሊቃቡን እና ጌ (ምድር) የሚለውን የግእዝ ቃል በማጣመር ነው።

¹⁷ ጃንገቦያ (mercato) የሚለው ቃል የተፈጠረው ጃን (ትልቅ) እና ገቦያ የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ነው። ጃንገቦያ ማለት እንግዲህ «ትልቁ ገቦያ» ማለት ነው፤ ልክ ጃንጥላ (ትልቅ ጥላ፣ የንጉስ ጥላ)፣ ጃናጥራ (ትልቅ አሞራ)፣ ጃንሜዳ (ትልቅ ሜዳ)፣ ጃንሆይ (ትልቁ ሆይ፣ ገናናው ሆይ) ማለት እንደሆኑ።

¹⁸ "The genius of Ethiopians was that they succeeded finally in developing a rectangular form of fighting ...while the fitawrari breaks into the enemy's defence system, the kegnazmach and grazmach could attack on the right and left side of the enemy with view to encircling it. The role of the Azmach was then to help the fitawrari while the rear guard was ready to come to the help the azmach, the kegnazmach and the grazmach" (Tseggai Mebrahtu, "The Unlearned Lessons of Adwa", Ethiomedia Website).

¹⁹ ጃካ (mass) ማለት - ወደፊት «ምዕራፍ 1» ላይ እንደምንመለከተው - «ማስ» ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ዲጡዋ (ክብደት) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ነው።

²⁰ ጦር መሳርያ የሚለውን ቃል በማሳጠር ጦሳር (weapon) ብየዋለሁ። ከዚህም ጦሳርጃዝ (weaponary) እና ጦሳርኪን (weaponary) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ጦሳርጃዝ ማለት የጦሳሮች ስብስብ እንደሚለት ሲሆን ጦሳርኪን ማለት ደግሞ ጦሳሮች የሚጠነቡትና የሚሰሩበት የትምህርት ዘርፍ ነው።

²¹ ልክ «አስካሪስ» (Ascaris) በመባል ይታወቁ የነበሩት የባሕርነጋሽ (ኤርትራ) ባንዳወች ባድዋ ጦርነት ላይ እንደተጫወቱት ሚና።

²² አብዱላ ኢብን-ሙሐመድ (Abdullah Ibn-Mohammed) ወይም አብዱላ አልጣሺ (Abdullah al-Taashi) - እንደኛ አቆጣጠር በ 1878 ዓ.ም ጎንደርን ባቃጠላትና በየካቲት 25፣ 1881 ዓ.ም. በመተማ ጦርነት ያጤ ዮሐንስን አንገት በቆረጠው - በሙሐዲ ሙሐመድ አህመድ (Mhadi Muhammad Ahmad) እግር የተተካ የጦር መሪ ነው።

²³ ቶመኛ (statesman, stateswoman) ማለት ያገር መሪ፣ ያስተዳደር ሰው እንደሚለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም - በዚህ መጽሐፍ ምዕራፍ 1 ላይ እንደተመለከተው - ሞቱማ (አገርና ህዝብ) ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ነው።

²⁴ ሎሌ (minister) ማለት ሚኒስቴር ማለት፣ ስለዚህም ቀዳሚ ሎሌ (prime minister) ማለት ጠቅላይ ሚኒስቴር ማለት ይሆናል። ለተጨማሪ ማብራሪያ በዚህ መጽሐፍ ምዕራፍ 1 ውስጥ «ሽክታዊ ቃሎች» የሚለውን ክፍል ይመልከቱ።

²⁵ ዠላስደናቂ ማለት - በዚህ መጽሐፍ ምዕራፍ 1 ላይ እንደተመለከተው - «እጅግ በጣም አስደናቂ» ማለት ነው።

²⁶ "Thus ended the Battle of Omdurman - the most signal triumph ever gained by the arms of science over barbarians. Within the space of five hours the strongest and best-armed savage army yet arrayed against a modern European Power had been destroyed and dispersed, with hardly any difficulty, comparatively small risk, and insignificant loss to the victors." [Winston Spencer Churchill, The River War: An Historical Account of The Reconquest of the Soudan, (London: Longmans, Green, 1899), page 164.]

²⁷ "Anyone who doesnot speak english is subhuman"

²⁸ ካቲዛ (nature) ማለት ተፈጥሮ ማለት ሲሆን ቃሉ የተገኘውም ኪታ (ቤት) ከሚለው የወላይትኛ ቃል ነው። ስለዚህም ካቲዛዊ (natural) ይሆናል።

²⁹ “The Europeans gave us bibles only so that, when we close our eyes to pray, they can take our land” (Jommo Kenyata).

³⁰ "The Wuhabists give us the Koran only so that, when we kneel down to pray, they can chop our heads off and completely arabize Africa" (Mesfin Arega)

³¹ **ዋቆ (አምላክ) እና ቢስ (ንፋግ፣ ባሰ፣ አልቦ) የሚሉትን ቃሎች በማጣመር ዋቆቢስ (atheist)፣ ዋቆቢስና (atheism)፣ ዋቆቢሳዊ (atheistic, atheistical) የሚሉትን ቃሎች እናገኛለን። ዋቆቢስ ማለት በዋቆ (ማለትም ባምላክ) መኖር የማይምን ማለት ነው።**

³² «የግሪክ ፈላስፋ» በመባል የሚታወቀው ሶቅራጥስ the unexamined life is not worth leaving አለ ተብሎ ይነገራል። ነገር ግን ይህ ንግግር የሱ ላይሆን ይችላል። አሜሪቃዊው ጊወርጊስ ጆምስ (George James) «የተሰረቀ ቅርስ፡ የግሪክ ፍልስፍና የተሰረቀ የኑባ ፍልስፍና ነው» (Stolen Legacy: Greek Philosophy is Stolen Egyptian Philosophy) በሚል ርዕስ የጻፈውን ድንቅ መጽሐፍ መሰረት አድርጌ የግሪክ ፍልስፍና የሚባለው ነገር ሙሉ በሙሉ ካፍሪቃ የተሰረቀ ፍልስፍና እንደሆነ የሚያሳይ መጽሐፍ ባማረኛ ጽፌ አዘጋጅቻለሁ። ጊዜው ሲደርስ ይታተማል።

³³ "There are only two forces in the world, the sword and the spirit. In the long run the sword will always be conquered by the spirit " (Napoleon Bonaparte)